

TUSOR PÉTER

Esterházy Pál nádor levelezése a római Szentszékkal*

Forrásközlés a vatikáni levéltárból

Esterházy Pál „szűk kényszerpályán érvényesítette politikai befolyását. Magyarország kiemelkedő jelentőségű államférfija, politikai pályájának ismerete nélkül csonka a Magyar Királyság történelme... – írja R. Várkonyi Ágnes egyik utolsó tanulmányában.¹ Jelen közlemény e politikai pálya egyik mozzanatához kíván adalékkal szolgálni a vatikáni levéltárból.² Esterházy nádor és a Szentszék

---

* Készült az MTA–PPKE Fraknoi Vilmos Római Történeti Kutatócsoportban, az MTA TKI és az MKI támogatásával.

¹ R. VÁRKONYI Ágnes, *Személyiség és politika, Esterházy Pál biográfiája mint interdiszciplináris kihívás = Esterházy Pál, a műkedvelő mecénás*, Egy 17. századi arisztokrata-életpálya a politika és a művészet határvidékén, szerk. Ács Pál, Bp., Reciti, 2015, 11–48, 48.

² Az Esterházyra vonatkozó újabb történeti, művészet- és irodalomtörténeti kutatási eredmények, felvetések az előző jegyzetben idézett kötetben. Ezekhez lásd még *Irodalomtörténeti Közlemények*, 121(2017), 85–98, ahol arra hozok adatot és amellet érvelek, hogy Esterházy és a költő Gyöngyösi István 1651/1652-ben kurzustársak voltak a nagyszombati egyetemen: „Gyöngyösi István egész életében annak a barokk katolikus művészetnek hiteles képviselője a magyar köznevelés részéről, melynek Esterházy Pál az arisztokrácia oldaláról” – írom (i. m. 97). Legújabbán Szabó András Péter alapos, eredményeimet tovább gondoló közleményében, ugyan nem veti el a közös egyetemjárást, de kételyeket fogalmaz meg vele kapcsolatban (*A költő három élete = Irodalomtörténeti Közlemények*, 122[2018], 649–678, 670–676). Kéziratát szívességéből olvashattam és véleményezhettem. Én továbbra sem gondolom, hogy a nagyszombati matrikula bejegyzése, esetlegesen nem a költőre, hanem már megint egy újabb, ki tudja hányadik, ám szintén katolikus Gyöngyösi Istvánra vonatkozna, akinek viszont sehol semmi érdemi nyoma a későbbiekben. Az egyetemi matrikula adata, mint az ilyesfajta bejegyzések általában, valóban nem s. k., de mégis nagyon erős, pozitív adat. Pár szempont csupán, hogy Esterházy és Gyöngyösi közös egyetemjárása életkori adatok alapján nem igazán cáfolható. 1. A költő 1629-es születési dátumát nem biztos, hogy alaposan kétségbe vonhatjuk. Gyöngyösi hosszú évekig volt a megyei közigazgatás vezetője, a rosznyói jezsuiták *benefactora*. A jezsuiták jól ismerték a kicsiny helyi katolikus közösség e prominens tagját, a halotti anyakönyv megfigyelt egyéb pontatlanságai az ő esetében inkább irrelevánsak, mint nem. Az ellenérvül idézett perbeli születési év (1637) sokkal kevésbé tűnik mérvadónak. Saját bemondáson alapult, és a költőnek talán érdekében is állhatott fiatalítani magát. 2. Gyöngyösi az 1696–1697-ben írt kérvényeiben és leveleiben a Szepesi Kamara előtt többször panaszkodik „beteges öregségére”, ami még a kora újkorban is sokkal jobban ráillik egy 67–68 éves, mintsem egy 59–60 éves férfira. 3. A közös egyetemjárás fő érve nem is annyira fiai gondos egyetemi tanítatása, hanem Esterházy máshogy nehezen megmagyarázható „leereszkedése”, kitüntető figyelme a költő iránt (ennek részletei: i. m., 97), és még inkább az, hogy Gyöngyösi vajon hol máshol sze-

érintkezéseinek ténye nem ismeretlen. Szintén Várkonyi Ágnes említi, miszerint „egyedül Esterházy Pál nádorról tudjuk, hogy a velencei követtel, a pápával és nunciusával levelezett, kereste a magyar politika közvetlen európai kapcsolatait”.³ Megállapításait mindenekelőtt a pozitivisták történetírás közléseire alapozza. Francesco Buonvisi nuncius szerepe nádorra Esterházy választásában Fraknói Vilmos klasszikus monográfiájának köszönhetően régóta tudott.⁴ Ugyanő közli röviden, hogy „Esterházy nádor hálálul a török basának zsákmányul ejtett, ropant értékes, feliratokkal teli zászlaját küldte el a pápának, mégpedig mint a „magyarok atyjának, a magyar nemzet hódolata jeléül”.⁵

E zászlóküldés áll az alább olvasható levelezés középpontjában is. A levélváltások jelentőségét sem alábecsülni, sem túlértékelni nem szabad. A 17. században a katolikus nádorok több-kevesebb gyakorisággal korrespondáltak a pápákkal, bíboros neposokkal, nunciusokkal.⁶ Az érintkezések intenzitása értelemszerűen megnövekedett az Odescalchi-pápa pontifikátusa idején, kiváltképpen 1683-tól. Áll ez a megfigyelés nemcsak a nádorra, hanem az esztergomi érsekre, sőt más főurakra is. Szelepcshény György Rómába írt levelei jócskán megsaporodnak 1676 utántól, és az Államtitkárság levéltára 1683–1685 között Erdődy Miklós horvát bán, Borkovich Márton és a horvát rendek, valamint Barkóczy László segélykérő leveleit is őrzi.⁷

A kora újkori diplomáciai érintkezés világában magától értetődő, hogy a prímás mellett az ország nádora is tájékoztatja XI. Incét és államtitkárát, Alderano Cybót a magyarországi hadieseményekről, miként ezt maga az uralkodó, I. Lipót

rezhette műveiből átszűrtemkedő klasszikus latin műveltségét? Utóbbi jezsuita oktatási gyökereire vö. PÁLFY Eszter, *Barokk udvariság, jezsuita hagyomány, Gyöngyösi István Murányi Vénusának eszmetörténeti háttéréről = Verso – Irodalomtörténeti folyóirat*, 1(2018), 1, 11–24, 13–14.

³ R. VÁRKONYI Ágnes, *A török háború: Béctől Budáig (1683–1686) = Magyarország története 1526–1686* (Magyarország története tíz kötetben 3/1–2), szerk. R. Várkonyi Ágnes, Bp., Akadémiai, 1987, 1577–1636 és 1871–1876.

⁴ FRAKNÓI Vilmos, *Magyarország egyházi és politikai összeköttetései a római szentszékekkel, I–III.* Bp., Szent István Társulat, 1901–1903, III, 381–492; valamint VANYÓ Tihamér, *Bécsi nunciusok jelentései Magyarországról, 1666–1683*, Pannonhalma, 1935, 75–101.

⁵ FRAKNÓI Vilmos, *XI. Ince pápa és Magyarország fölszabadítása a török uralom alól*, Bp., Szent István Társulat, 1886, 170. Említi még MERÉNYI Lajos, BUBICS Zsigmond, *Herczeg Esterházy Pál nádor 1635–1713* (Magyar Történeti Életrajzok) Bp., Magyar Történelmi Társulat, 1895, V. fejezet. („A szerdár hadai 5000 embert és 12 zászlót veszettek, s ezek között volt a szerdár lobo-gója is, melyet azután a nádor aug. 2-án XI. Ince pápának felajánlott”).

⁶ Pár példa: *Biblioteca Apostolica Vaticana, Barberini Latini*, vol. 6905, fol. 1rv; 2rv; 3rv; 4rv; 5r–6v; vol. 7014, 35rv; vol. 7038, 91r; valamint Archivio Segreto Vaticano (ASV), Segreteria di Stato, Principi, vol. 82/A, fol. 71r–72v; fol. 410r–411v; vol. 88, fol. 251rv és 252rv.

⁷ E példákat idéztem már: TUSOR Péter, *XI. Ince pápa és Magyarország = Vigilia*, 77(2012), 580–586, 585; *La Santa Sede e l’Ungheria durante il pontificato di Innocenzo XI*, Innocenzo XI Odescalchi: Papa, politico, committente (a cura di Richard Bösel, Antonio Mennio Ippolito, Maria Antonietta Visceglia et al.), Roma 2014, 209–220, 219.

is rendszeresen megtette a segélykérések mellett.⁸ Az ajándékküldés szintén elengedhetetlen diplomáciai kellék. Két mozzanatot mindazonáltal ki kell emelnünk. Egyfelől Esterházy makacs, nem túlzottan diplomatikus érdeklődését aziránt, hogy a pápa ténylegesen kézbe vehette-e a Buonvisi nunciushoz átadott oszmán hadijelvényt?⁹ (Amely ha fennmaradt, inkább az Odeschalchi család magángyűteményében keresendő, mint a Vatikánban).¹⁰ Másfelől a nádor unokaöccse, a pálos Nádasdy László római küldetéseit kell aláhúznunk, melyek középpontjában a hála kinyilvánítása mellett nyilván az ország felszabadítása folytatásának kérdése, illetve Thököly Imre ügye állhatott. Nem hisszük, hogy különösebb következtetést kellene abból a tényből levonnunk, hogy a későbbi csanádi püspök, Nádasdy László a kivégzett országbíró Nádasdy Ferenc fia volt.¹¹ Útjaira aligha kerülhetett sor a bécsi udvar tudta nélkül. A magyar rendi vezetésnek a császári diplomáciát kisegítő akciójáról lehetett szó, mint például 1644/45-ben Jakusith György követjárásakor,¹² és nem egyfajta titkos szerzetesi diplomáciáról, ami különösen a harmincéves háború idején volt divatos.¹³ Megemlítendő szempont még, hogy Nádasdy László öccse, Miklós ekkor (1684–1685 között) a *Collegium Germanicum Hungaricum*ban tanult.¹⁴

Az itt közölt iratok értékét a történeti adatok mellett leginkább szövegeik míves megformálásában, az apostoli királyság eszményének a 17. század második felében népszerű felemlegetésében és a Szilveszter-bulla közvetett megidőzésben találhatjuk meg.¹⁵

⁸ ASV Segr. Stato, Principi, vol. 110; 111; 113; 114 és 115, helyenként.

⁹ Ennek oka inkább lehetett egyfajta szándék a figyelem felkeltésére, mintsem a Buonvisi iránt táplált bizalmatlanság. Személyes és közeli kapcsolatukhoz adalék, hogy 1686 tavaszán a nádor a nunciushoz közbenjárását kérte fia, Miklós Antal püspöki kinevezéséhez a császári udvarban. Levele Buonvisihez, Kismarton, 1686. április 11. ASV Archivio della Nunziatura in Vienna, Processi dei Vescovi e degli Abbati, n. 256, s. f. Vö. még JÁSZAY Magda, *A pápaság és a törökellenes felszabadító háború. Buonvisi bíboros küldetése = Történelmi Szemle*, 43(2001), 3–4, 187–208, 201.

¹⁰ A zászlóköldés esetleges további részleteinek további a nunciushoz és az Államtitkárság 1685. évi levélváltásaiban lehet nyoma, ezek vatikáni feltárását azonban most nem tartottuk feladatunknak. Buonvisi luccai családi levéltárból kiadott diplomáciai levelezésében nincsen nyoma. Vö. TRENTA, Tommaso, *Memorie per servire alla storia politica del cardiale Francesco Buonvisi patrizio lucchese I–II*, Lucca, 1818, II, 192skk.

¹¹ Nádasdy László e római útjairól életrajzi monográfiája nem tud. TAKÁCS Endre, *Gróf Nádasdy László csanádi püspök (1662–1729)* (Értekezések a M. Kir. Horthy Miklós Tudományegyetem Magyar Történelmi Intézetéből 2), Szeged, 1943.

¹² TUSOR Péter, *Jakusith György egri püspök római követjárása 1644–45-ben (A magyar rendek kísérlete a Szentszék bevonására a török és az erdélyi protestantizmus elleni fegyveres harcban) = Hadtörténelmi Közlemények*, 113(2000), 237–268.

¹³ A szerzetesi titkos diplomáciára legújabbban: BONORA, Elena, *Il sospetto d'eresia e i «frati diplomatici» tra Cinque e Seicento*, Hétérodoxies croisées. Catholicismes pluriels entre France et Italie, XVIe–XVIIe siècles, sous la dir. de Gigliola Fragnito, Alain Tallon, Rome 2017, 49–74.

¹⁴ TAKÁCS 1943, i. m. 7 és 9.

¹⁵ Lásd 6. sz.: „regnum hoc ab antiquo apostolicum fuisse, atque adeo apostolico iuri merito subiectum”. A Szilveszter-bullára és hamisításának kérdésére (mellyel külön kismonográfiában

1.¹⁶

Kismarton, 1685. május 6.

Esterházy Pál, Magyarország nádora XI. Ince pápához

Amióta a magyar nemzet Szent István alatt az igaz hitre tért, a magyar hűségesek maradtak az Anyaszentegyházhoz, és folyamatosan szembe szálltak a pogányokkal, 300 éve pedig az oszmánokkal küzdenek. A hitetlenek 1683-ban szinte egész Magyarországot végig pusztították, felperzselték, magát a császári székhelyet, Bécs is megostromolták, mígnem a keresztények serege (melynek ő maga is mint az ország nádora más hű magyarokkal tagja volt) Isten segítségével elűzte őket, és az ország felszabadítására ismét fegyverre kelt. A magyarokat a császári és király felség beleegyezésével lelkesítette, és biztatására az elmúlt nyáron Érsekújvár ostrománál 3000, Felső-Magyarországon a lázadók ellen másik 3000, Szatmár várában az erdélyi határon 2000, a horvát végeken másik 2000 és 5000 horvát, vele magával pedig Buda ostrománál 8000, mindösszesen 23 000 magyar és horvát állt fegyverben saját költségen. Számuk sokkal nagyobb lett volna, ha az ország anyagilag nem jutott volna végszükségbe, ám édes hazájukért őseikhez méltóan harcoltak, ontották vérüket. Tavaly júliusban Lotharingiai Károly vezérletével a német és magyar katonák Buda közelében rajtaütöttek Ibrahim szerarszkier seregén, és a magyarok negyven török hadijelvényt ragadtak el. Ezeket az uralkodónak, magának a szerarszkieknek a zászlaját, melyet az ellenség állhatatosan védelmezett, az ország nádoraként a pápának küldi mint „az összes keresztény és kiváltképpen a magyarok atyjának”. Kifejezi a magyaroknak a pápa iránt érzett őszinte érületét, és végezetül kéri, hogy az Apostoli Szék védelmezze továbbra is ezt az apostoli országot. A magyar készek utolsó leheletükig küzdeni az Anyaszentegyház és a hit védelme érdekében, csak a pápa adna valami segítyt, hiszen jószerével már megélni sem tudnak.¹⁷

(ASV Segr. Stato, Principi, vol. 114, fol. 202r–203v – orig.)

---

kívánunk hamarosan foglalkozni): BENE Sándor, *A Szilveszter-bulla nyomában (Pázmány Péter és a Szent István-hagyomány 17. századi fordulópontja)*, = „Hol vagy István király?” A Szent István-hagyomány évszázadai, szerk. Bene Sándor, Bp., Gondolat, 2006, 89–124.

¹⁶ Közleményünk címe nem véletlenül „levelezés”, ugyanis nem elégedtünk meg Esterházy Pál leveleinek kiadásával, igyekeztünk a válasziratokat is felkutatni hozzájuk. Míg pápai brévék esetében a Vatikánban mind a kettő fellelhető, Cybo bíboros feleletei esetében egyetlenegy sem. A szóba jöhető helyek: ASV Principi, vol. 177 (1682–1688) regisztrumkötet; vol. 199 (1680–1692) fogalmazványkötet. A hiány nem kivételes jelenség, sok válasznak nincsen nyoma, a bejövőkhöz képest csak töredékük marad fenn. Szerencsére az Esterházy család levéltára (Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltár [MNL OL], Esterházy család hercegi ágának levéltára. Pál nádor iratai [P. 125]) két államtitkári feleletet is megőrzött számunkra, a brévék eredetijeivel egyetemben. Korábbi kutatásaim során a Massa-Carrarában található Cybo-levéltárban nem találok vonatkozó dokumentummal.

¹⁷ Fordítás helyett elegendőnek vélem, ha csupán a bővebb, a latin szöveghez helyenként közelítő tartalmi kivonatot hozok. Főként a pápai brévék esetében a szövegek lényegi üzenete tulajdonképpen két mondatban is kifejezhető lett volna. A brévetitkár mindössze ennyit is kapott utasításban, ceruzás feljegyzéssel. Sőt a teljes mondanivalót gyakran nuncius közölte szóban, aki titkosítva kapta az érdemi pápai választ, illetve itt esetünkben Nádasdy László vitte azt. A brévénél

Beatissime pater, domine, domine clementissime¹⁸

Cum a prima nationis Hungaricae sub sancto quondam Hungariae rege Stephano ex paganismo ad orthodoxam fidem facta conversione, singulariter Hungari sanctae matri ecclesiae devoti fuerint, unde ab eo tempore contra varios paganos ac postmodum a trium iam saeculorum curriculo indefesso labore, cum maxima sanguinis sui effusione, ac potioris regni partis iactura, inperterrito pectore constanter usque huc, contra immanem Christiani nominis Tyrannum, Turcam decertant, ubi tandem a paganorum colluvie in anno 1683 tota paene Hungaria obruta, nobis quidem fidelibus (qui hoc etiam statu rerum nolimus genua flectere Baal)¹⁹ universis rebus perditis exulare debentibus, grassabatur, saeva Turcarum pestis tota paene devastata, ac magna ex parte in cineres redacta patria, non erubescens ipsam etiam residentiam Caesaream, Viennam Austriae arcta cingere obsidione, donec tandem a Christianorum exercitibus (inter quos et ego uti regni palatinus cum aliis fidelibus Hungaris adfui) ex singulari providentia Dei, inde repulsus, turpem fugam capesseret, Hungariamque a iugo tam severo liberata respirans, rursus in eundam hostem arma caperet.²⁰ Quos cum ex benignissima suae sacrae Caesareae regiaeque maiestatis annuentia animarem, aestate praeterita ad Neovariense Turcarum fortalitium remotius obsidendum Hungarorum tria millia, ad superiorem Hungariam contra fatuos rebelles alia tria millia, ad fines Transylvaniae in Szakmarino fortalitiio duo millia, versus fines Croatiae alia duo millia, Croatarum vero quinque millia, demum ad obsidendam Budam mecum octo millia, in universum autem viginti tria millia Hungarorum et Croatarum propriis suis sumptibus comparuerunt, quorum quidem numerus maior longe fuisset, si patria haec ad extremam non devenisset egestatem.²¹ Nihilominus tamen et hi, qui praesentes fuere, alacri animo pro Deo ac Christianitate, nec non dulci patria in variis pugnantes, sanguine suo contestati sunt se non degeneres praedecessorum suorum esse posteros. Contigit autem, beatissime pater, praeterito mense Iulio, quod cum serenissimo duce Lotharingiae²² unitis viribus, tam Germanici, quam

---

fontos azonban a szövegköntös, amibe öltöztették a feleletet, olykor még fontosabb üzenettel bír a tényleges tartalomnál: különleges pápai megbecsülést fejez ki. Minderre részletesebben: TUSOR Péter, *A barokk pápaság (1600–1700)*, Bp., Gondolat, 2004, 180–185.

¹⁸ XI. Incére és pontifikátusára (1676–1683) legújabbán: Richard Bösel, Antonio Mennito Ippolito, Maria Antonietta Visceglia et al. (a cura di.), *Innocenzo XI Odescalchi: Papa, politico, committente*, i. m.

¹⁹ A pogánység bibliai szimbóluma az Ószövetségben (Jób 41, 1 stb.).

²⁰ Bécs ostromára újabban: SCHEUTZ, Martin, *1683 – Zweite Türkenbelagerung Wiens Internationale Konflikte, beginnende Zentralisierung der zusammengesetzten Habsburgermonarchie und Konfessionalisierung*, Von Lier nach Brüssel Schlüsseljahre österreichischer Geschichte (1496–1995), hg. von Martin Scheutz, Arno Strohmeier, Wien, Studienverlag, 2010, 111–134 (válogatott bibliográfiával, 132–134).

²¹ Érsekújvárt végül csak 1685. augusztus 19-én sikerült visszafoglalni. Az 1684–1686 közötti év hadieseményekre és azok nemzetközi visszhangjára további irodalommal: R. VÁRKONYI 1987, i. m.

²² Lotharingiai Károly (1643–1690).

Hungarici milites Ibrainum serascicum²³ passam cum armada Turcica prope Budam in campo consistentem aggredi statueremus, post felicissimum itaque conflictum maxima Turcarum pars caesa, reliqua fuga sibi consuluit,²⁴ ubi signa quadraginta novem a solis Hungaris hostibus erepta sunt, quae suae sacrae Caesareae maiestati humillime sunt praesentata, quae inter praecipuum unum ipsius passae serascieri proprium vexillum ab hostibus pertinaciter quidem defensum, divina tamen opitulante gratia ipsis etiam ereptum, sanctitati vestrae tota natio Hungarica, perpetuae devotionis ergo in signum reportatae victoriae, uti communi omnium Christianorum, et singulariter Hungarorum patri, per me, velut palatinum regni sum cum demissione offert. Supplicamus humillime unanimiter omnes, quatenus sanctitas vestra non exigui munusculi pretium, verum synceri Hungarorum erga sanctitatem vestram animi promptitudinem benignissime aestimare, regnumque hoc proprium apostolicae sedis, id est apostolicum clementissime protegere dignetur. Parati existentes nos et nostra omnia pro exaltatione sanctae matris ecclesiae, eiusdemque fidei propagatione, ad extremum usque vitae spiritum in victimam offerre, dummodo etiam ex clementissima sanctiatis vestrae gratia calamitatibus oppressis, ac omnibus fere vivendi mediis destitutis aliquod tribuatur subsidium. His me quoque in sanctiatis vestrae gratiam humillime offero, percorque, ut Divina Bonitas faciat sub auspiciis sanctiatis vestrae universos ecclesiae hostes humiliari, ac fidem sanctam catholicam ubique locorum triumphare. Datum in arce mea Kismartoniensi²⁵ die 6. Maii Anno 1685.

Sanctiatis vestrae

[*m.p.*]

humillimus servus
Paulus Esterhazy

2.

Róma, 1685. június 23.

Alderano Cybo bíboros államtitkár

Esterházy Pálhoz, Magyarország nádorához

Híresek és ismertek mindazon tettek, melyeket Esterházy vezérlete alatt a magyar csapatok Budánál a hazáért és a keresztény vallásért műveltek. A papa (és ő maga is) mégis kedvesen vette, hogy Esterházy minderről levélben beszámolt neki, s hogy fiúi tisztelete jeléül a magyar nemzet nevében Buonvisi bíborosnak a törököktől elragadott zászlót adott át. Az egyházfő Esterháyt és a nemes magyar nemzetet atyai szeretetével öleli, és óhajtja, hogy minden nyomorúságból megszabaduljanak. Közreműködésével áldását küldi.

(MNL OL P 125, 8. cs., n. 1788 – *orig.*)

²³ Sejtán Ibrahim († 1685), az utolsó előtti budai pasa volt (1684 augusztusától az ostrom alatt elesett Kara Mehmed utódként), és nem szeraskier.

²⁴ A keresztény seregek 1684. július 22-én verték szét Bekri Musztafa pasa, szeraskier seregét Érd mellett. A Rómába küldött zászló inkább az ő hadijelvénye lehetett.

²⁵ Kismarton (Eisenstadt, Ausztria).

Illustrissime et excellentissime domine

Satis testata sunt, atque illustria, quae in praeterito anno sub excellentia vestra fortissimae Hungarorum copiae apud Budam pro patria ac Christiana religione streune et praeclare gessere. Gratissima tamen sanctitati suae accidit earumdem recordatio, quam et excellentiae vestrae ad me litterae et novum filialis obsequii vestri documentum, quod in vexillo per vos hostibus erepto et eminentissimo cardinali Bonuisio nuper totius Hungariae nationis nomine oblate exhibuistis, iterum excitarunt. Non deerit sanctitas sua occasionibus afflictae sortis vestrae sublevandae, quae excellentiam vestram et inclytam Hungaricam gentem peculiari quodam charitatis sensu complectitur, ac ab iis aerumnis, quae vos diu exercuerunt redemptos cupit. Vobis interim amanter benedicit, me interprete,²⁶ qui excellentiae vestrae ingentes gratias habeo de humanissima sua erga me fiducia, ac ipsi inserviendi cupidus laeta cuncta a Deo auguror excellentiae vestrae

[s.k.]

servitor

A. cardinalis Cybo²⁷

Romae di 23 Iunii 1685

Domino palatino Hungariae Kismartonium

3.

*Róma, 1685. június 30.**XI. Ince pápa Esterházy Pálhoz, Magyarország nádorához*

Minden időben híresek voltak a magyar nemzet küzdelmei a pogányok, kiváltképpen a törökök ellen. Az utóbbi idők küzdelmeiről, benne a magyarok részvételéről Esterházy vezetésével rendszeresen beszámolt Lipót császár. Az összes hív magyart atyai szeretetével övezi, és különösen hálás a Buonvisi nunciának Rómába történő továbbításra átadott zászlóért. Több segílyt, mint amit a császárnak küldött Magyarország nagyobbítására és dicsőségére, a pápai kincstár hiánya miatt nem tud adni. A nádornak és a hív magyaroknak apostoli áldását küldi.

(ASV Epistolae ad Principes, Registra, vol. 76, fol. 191v–192v – *registr.*)²⁸

Dilecto filio nobili viro Paulo Esterasi regni Hungariae palatino²⁹

²⁶ E helyből úgy tűnik, mintha először csak államtitkári választ kívántak volna adni Esterházynek, és majd később döntöttek a bréve küldéséről. Előbbi megoldás kevésbé számított volna rangosnak.

²⁷ Alderano Cybo (1613–1690), 1645-től bíboros, 1676–1689 között volt államtitkár. Életrajza: STUMPO, Enrico, *Cibo, Alderano = Dizionario Biografico degli Italiani*, 25(1981), betürend. <http://www.treccani.it/enciclopedia/alderano-cibo> (Letöltve: 2019. 01. 28.).

²⁸ A szokás szerint hártýára írt, Mario Spinola brévetitkár (1670–1697) által ellenjegyzett eredetije: MNL OL P 125, 11. cs., n. 2513. A brévének összetört állapotban a pecsétje is fennmaradt.

²⁹ Az eredetiben a külteten.

Innocentius PP XI

Dilecte fili, nobilis vir etc. Sollemne profecto temporibus omnibus inclytæ nationi Hungaricæ fuit praeclaris inconcussæ fortitudinis documentis adversus infideles, praesertim vero Turcas metuenda arma tractare ac ab asserta indefessis viribus catholicae religione immortales in se laudes derivare. Et quidem si unquam alias hoc maxime praestitit in bello, quod cum iisdem Turcis in praesens gerit carissimus in Christo filius noster, Leopoldus imperator electus,³⁰ in quo natio ipsa te rectore, te duce strenuum immanissimis hostibus pectus obicerit, eorumque conatus irritos non semel reddidit, ac prorsus inanes nos itaque, quos inprimis afficiunt vestra in Christianam rempublicam merita nobilitatem tuam omnesque fideles Hungaricos, qui Dei causam pro virili una tecum propugnarunt, et propuganturos non dubitamus, peculiari quodam paterne charitatis sensu in Domino complectimus, invictumque animi vestri robur impense commendamus, ad id praecipue excitati a vexillo, quod dilecto filio nostro Francisco cardinali Bonvisio³¹ tradidistis, ut ad nos trasmittat, quodque nos magno semper in pretio habituri sumus. Reliquum est, ut vosmetipsos aemulemini, atque ad nova perspectae virtutis edenda testimonia acriores etiam stimulos vobis in dies admoveatis. Quod attinet ad subsidia [fol. 192v] eae sunt pontificii aerarii angustiae, ut nobis non permittant votis vestris quemadmodum caeteroqui cuperemus satisfacere, cum tamen quae praefato imperatori elceto hucusque suppeditavimus in Hungarici regni amplificationem et gloriam cesserint, de eo magnopere gaudemus, nec omitemus rogare illum, a quo bona cuncta procedunt, ut fausta vobis ac prospera omnia constanter tribuat evenire. Nobilitati interim tuae praedictisque fidelibus

³⁰ I. Lipót (1640–1705), 1657-től magyar király, 1658-tól császár.

³¹ Francesco Buonvisi (1626–1700), 1681-től bíboros, 1675–1689 között bécsi apostoli nuncius. SQUICCIARINI, Donato, *Die apostolischen Nuntien in Wien*, Vatikandstadt, 1999, 154–160. Magyarország felszabadításában játszott szerepére legújabbán: PLATANIA, Gaetano, *La (ri-)conquista dell'Ungheria ottomana (1686) attraverso la documentazione di Francesco Buonvisi nunzio a Vienna conservata presso l'Archivio Segreto Vaticano*, *Incorrupta monumenta Ecclesiam defendunt. Studi offerti a mons. Sergio Pagano, prefetto dell'Archivio Segreto Vaticano I–III (Collectanea Archivi Vaticani 108)*, a cura di Andreas Gottsmann, Pierantonio Piatti, Andreas E. Rehberg, Città del Vaticano 2018, 475–490. – További adalék a nuncius Esterházyhoz fűződő bizalmas viszonyához (vö. fentebb, 9. lbj.), hogy 1684 késő ősszel a nádor Buonvisi segítségét kérte, hogy az udvar csökkentse a téli beszállásolások mértékét, melyre a pápai követ közbenjárását ígérve érdemben és egyetértőleg reflektált, sőt úgy tűnik, hogy a befolyásos miniszter Christoph Ignaz Abelét is megkereste: „Repraesentat excellentiae vestrae humanissima epistola angustias, propter quas nequeat Hungaria sufficere hyberniis designatis, et ego hac de re sum adeo suasus, ut velim vestram excellentiam certam omnino reddere de meis curis et viribus omnibus adhibendis, ut tale onus quantum fieri poterit, minautur, sicuti puto iam decretum fuisse exonerationem de duabus tertiis partibus inpositionis praescriptae a domino Abele, unde spero comitatus fore contentos, animadvertendo praesertim quod in huiusmodi successuum circumstantiis non possit maius afferri levamen, usque dum non recuperemus loca per rebelles detenta. Et confirmans zelum meum erga servitium excellentiae vestrae ipsiusque nationis...” Eredeti levele (Bécs, 1684. november 5.) a nádorhoz („domino comiti Paulo Esterasio palatino Hungariae”): MNL OL P 125, 8. cs., n. 1764.

Hungaricis apostolicam benedictionem peramanter impertimur. Datum Romae etc. Die 30 Inuii 1685.

4.

Róma, 1685. szeptember 8.

Alderano Cybo bíboros államtitkár

Esterházy Pálhoz, Magyarország nádorához

Boldoggá tette, hogy a pápa brévéje, melyet Esterházynak és a magyar nemzetnek írt, oly nagy örömet okozott. Ő maga mindig nagyra tartotta a magyarok keresztény ügy iránti eltökéltségét, és segíteni kívánta őket. A törököktől elragadott és Buonvisi nunciushoz átadott zászlót, mihelyst megérkezik Rómába, közreműködésével átadják a pápának, mint a magyarok bátorsága és az Apsotoli Szék iránti fiúi tisztelete tanújelét. Gratulál az Esztergom mellett kivívott győzelemhez és a törökök megfutamításához, melyről Esterházy minapi levelében beszámolt. További támogatását ígéri.

(MNL OL P 125, 21. cs., n. 5342 – orig.)

Illustrissime et excellentissime domine

Pontificias literas, quibus erga excellentiam vestram et inclytam Hungaricam gentem paternum amorem suum sanctissimus dominus noster testabatur ingenti vos voluptate perfudisse plurimum sum gavisus, qui egregium vestrum pro re Christiana studium plurimi semper feci, ac iuvandi ornandique cupidus fui. Vexillum Turcis a vobis ereptum, cum huc perlatum fuerit perbenigne sanctitas sua me inprimis curante excipiet, tamquam illustre avitae virtutis vestrae et filialis in apostolicam sedem observantiae documentum. Gratulor interim ex animo excellentiae vestrae praeclaram victoriam, qua immanem hostem a nostris prope Strigonium faede caesum fugatumque³² humanissimis literis suis ipsa mihi confirmat,³³ ac nullis umquam defuturus occasionibus excellentiae vestrae ac Hungariae gentis commodis inserviendi, ipsi laeta cuncta a Deo auguror
excellentiae vestrae

[s.k.]

servitor

A. cardinalis Cybo

Romae die 8 Septembris 1685

Domino comiti Paulo Esterhasi regni Hungariae palatino

³² Az 1685. augusztus 16-ai táti csata Esztergom felmentését és Érsekújvár elfoglalását eredményezte. A magyar csapatokat Esterházy Pál és Batthyány (II.) Ádám vezette.

³³ Esterházynak ez a levele, melyet a bíboros államtitkárnak írt, egyelőre nem ismert.

5.

Lakompak, 1686. január 29.

Esterházy Pál nádor Alderano Cybo bíboros államtitkárhoz

A Rómából visszatérő Nádasdy László pálos szerzetes átadta Szent Konstantin vértanú ereklyéjét, melyet az államtitkár közreműködésével a pápa küldött neki. Érdeklődik, hogy a pápának a magyar nemzet által küldött zászló megérkezett-e és ez a pápa tudomására jutott-e? Erről ugyanis semmi biztosat nem tud, és a magyar nemzet sürgeti őt, hogy erről értesülést szerezzen. Kéri tájékoztatását. (ASV Segr. Stato, Principi, vol. 115, fol. 38r–39v – orig.)³⁴

Eminentissime ac reverendissime princeps,
domine, domine mihi colendissime

Salutem et obligatissimam servitorum meorum commendationem. Reversus Roma reverendus in Christo pater Ladislaus Nadasdy, ordinis Sancti Pauli Primi Eremitae corpus illud Sancti Constantii martyris³⁵ ex singulari suae sanctitatis benignitate, cooperante etiam eminentiae vestrae gratia et patrocinio mihi collatum et transmissum attulit, pro quo infinitas ea, qua decet, cum submissione et reverentia suae sanctitati ac etiam eminentiae vestrae repono gratias. Interim cum de vexillo illo per nationem Hungaricam suae sanctitati humillime transmissio utrum idem Romam delatum sit, ac an suae sanctitati idem eo appulisse innotuerit, nil certi habeam. Natio autem Hungara sollicitat de eodem vexillo habere notitiam,

³⁴ E kötetben *passim* a Szent Ligával kapcsolatos egyéb iratok (orosz és lengyel) találhatók. Például fol. 168r–169v etc. – Egészen különleges mozzanat, hogy Esterházy nem csak a bíboros államtitkárt, hanem a fontos római háttérembereket is igyekezett a magyar ügy mögé állítani. Így például az 1706-tól bíboros Lorenzo Casonit (†1720) is, aki azt követően lett a kúriai adminisztráció meghatározó alakja, hogy 1682-ben sikerült hasonlóan befolyásos nagybátyja, Agostino Favorito örökébe lépni az Államtitkárságon a rejtjeles levelek titkárságában (*Segreteria delle Ciffre*), és szintén ő lett a latin levelek és a Konzisztoriális Kongregáció titkára. Ekkortájt, 1686. január végén írhatott Casoninának, aki március eleji válaszlevelében biztosította az őt saját kezdeményezéséből (és vélhetően a Rómából épp visszatérő Nádasdy tanácsára) megkereső nádort, hogy a pápánál minden lehetséges alkalommal elő fogja mozdítani a magyar érdekeket: „Praeclarum mihi duco, quod me humanissimis suis litteris ultro compellere et amicitia sua ornare excellentia vestra sit dignata, praesertim cum nullum umquam meae in ipsam observantiae argumentum illi praestare potuerim, quod tantam ab ipsa benignitatem mereretur. Ingentes igitur excellentiae vestrae de illustri hac sua in me humanitate gratias habeo, nullis umquam defuturus occasionibus, quibus meum demissum erga ipsam et in clytam Hungaricam gentem studium declarare possim. Interim molesta singulari excepi ea, quae de calamitatibus eiusdem gentis excellentia vestra mihi exposuit, qui rebus vestris mirifice faveo, et apud sanctitatem suam inservire desidero; Divinam Bonitatem enixe rogans, ut firmata adversus immanissimos hostes publica securitate tandem aliquando regnum istud firmissimum propugnaculum Christianae reipublicae caelestibus suis benedictionibus pristinae felicitati sub piissimo et augustissimo Caesare restituat, ac praestantissimis excellentiae vestrae meritis omnia laetiora largiatur.” Eredeti levele a nádorhoz, Róma, 1686. március 8. MNL OL P 125, 21. cs., n. 5343. Casonira lásd Giuseppe PINGATELLI szócikkét (*Dizionario Biografico degli Italiani*, 21[1978] i. c.s.)

³⁵ A 3. században élt katonaszent, a thébai légió tagja.

rogo obnixae eminentiam vestram, dignetur me de statu memorati vexilli certiorare.³⁶ Caeterum servet Deus eminentiam vestram salvam et incolumem diutissime. Ex arce Lakompak 29 Ianuarii Anno 1686.

Eminentiae vestrae

servus obligatissimus

[*m.p.*]

Paulus Esterhazy

[*fol. 50v*]

Eminentissimo ac reverendissimo principi domino, domino Alderano Cybo sanctae Romanae ecclesiae presbyter cardinalis etc., domino, domino patrono colendissimo Romae [*L.S.*]

6.

Bécs, 1686. október 30.

Esterházy Pál nádor XI. Ince pápához

Kötelességének érezte, hogy ő maga is tudassa alázatos gratuláció keretében, hogy Buda, a Magyar Királyság fővárosa és a hajdani szent királyok székhelye a keresztények, következésképp a császár és király (*regis nostri*) hatalmába került. Óhajtja, hogy pápa segítségével és védnökségével az oszmánokat nemcsak Magyarországról, hanem egész Európából és a Szentföldről is kiűzzék. Egyúttal küldi unokaöccsét, Nádasdy László pálos szerzetest, hogy az a pápát minden részletkérdésről (*de omnibus particularitatibus*) tájékoztassa. Kéri, hogy az egyházfő vegye pártfogásába az elgyötört nemzetet, hiszen tudja, hogy az ország kezdettől fogva apostoli volt és az apostoli jognak alávetett, és bízik benne, hogy a pápa védnökségének köszönhetően ő maga is látni fogja, hogy az ország teljesen egyesülni fog a római Anyaszentegyházzal. Reméli, hogy a pápa patrocíniuma alatt nemcsak Magyarország, hanem az egész kereszténység egységes és győzedelmes lesz Krisztus ellenségeivel szemben.

(ASV Segr. Stato, Principi, vol. 115, fol. 490rv; 493rv – *orig.*)

Beatissime pater, domine mihi clementissime

Siquidem divina favente clementia Buda, caput regni Hungariae priscorumque sanctorum regum sedes in Christianorum ac consequenter augusti Caesaris et regis nostri clementissimi potestatem devenit,³⁷ partium mearum esse duxi, ut sanctitati vestrae, veluti patri omnium orthodoxorum universalis cum humillima aggratulatione hisce me summa cum demissione praesentarem vovendo quam humillime, dignetur divina bonitas sub auspicio et protectione sanctitatis vestrae Turcicam tyrannidem non solum a cervicibus Hungariae, verum etiam totius

³⁶ Cybo államtitkár esetleges válaszát sem a Vatikánban, sem a Cybo-, illetve az Esterházy-levéltárban nem találtam.

³⁷ Buda bevétele 1686. szeptember 2-án volt.

Europae ac terrae sanctae Salvatoris nostri, Iesu Christi sanguine illustratae clementissime amovere.

Interim vero, beatissime pater, ut de omnibus particularitatibus sanctitas vestra sit informata, misi reverendum fratrem, Ladislaum Nadasdi, nepotem meum ad sanctitatem vestram, qui de omnibus sanctitati vestrae plenior faciet oretenus relationem.

Supplicando humillime, dignetur sanctitas vestra hanc afflictam nationem in suam protectionem accipere, noverit sanctitas vestra, regnum hoc ab antiquo apostolicum fuisse, atque adeo apostolico iuri merito subiectum, neque diffido, quod opitulante dextera divina et protegente sanctitate vestra visurus ego quoque sim regnum hoc sanctae Romanae ecclesiae totaliter unitum, quod ut Deus misericordissimus elargiatur, faciatque non Hungariam solum, sed totam etiam Christianitatem sub sanctitatis vestrae patrocinio contra Christi hostes unitam et victoriosam, toto ex corde voveo, atque maneo

sanctitatis vestrae

[*m.p.*]

humillimus cliens

Paulus Esterhazj

Hungariae palatinus

Viennae, 30 Octobris 1686.

7.

Róma, 1687. január 14.

XI. Ince pápa Esterházy Pálhoz, Magyarország nádorához

Nádasdy László szerzetes átadta Esterházy levelét, melyet szívesen vett a Buda visszafoglalása kapcsán tett gratulációval együtt. Kifejezi örömét, hogy a magyar nemzettel együtt részese a diadalnak és elszánt a további győzelmekre. Nem szűnik ezért imádkozni. Biztosítja a nádort, hogy semmiféle alkalmat nem mulaszt el, hogy szeretét és megbecsülését iránta és a Szentszéknek elkötelezett Magyar Királyság iránt kimutassa, amint azt bővebben Nádasdy László fogja kifejteni.

(ASV Segr. Stato, Epistolae ad principes,
Registra, vol. 77, fol. 138^{rv} – *registr.*)³⁸

Dilecto filio nobili viro Paulo Esterhasio regni Hungariae palatino³⁹

Innocentius P.P. XI

Dilecte fili, nobilis vir etc. Acceptis litteris nobilitatis tuae a dilecto filio religioso viro Ladislao Nadasdi nepote tuo, quem libenter excepimus, redditis, nobisque expugnationem Budae impense gratulantibus, reviviscere in nobis iure merito

³⁸ Az eredeti (hártyán, Mario Spinola ellenjegyzésével): MNL OL P 125, 11. cs., n. 2514.

³⁹ Az eredetiben a külzetre írva.

sensimus gaudium, quo affecti mirifice fuimus, ubi primum exoptatum tantae rei successum cognovimus, te enim incitante, inclytam Hungaricam nationem reportatis de immanissimo hoste victoriis strenue institutam, atque inconcussa animi constantia novis in dies triumphis, exercituum domino causae suae benedicente prolusuram, plane confidimus, atque ut ita contingat, assiduas enisaeque ad eundem // Dominum preces dare non omittemus. Caeterum persuasum tibi esse cupimus, nullam a nobis dimissum iri occasionem praeclare declarandi, quo amoris ac existimantionis loco te, atque huic sanctae sedi addictissimum Hungariae regnum habeamus, quemadmodum fusius a praedicto nepote tuo intelliges. Nobilitati vero interim tuae apostolicam benedictionem peramanter impertimur. Datum Romae etc. die XIV Ianuarii 1687.

TUSOR, PÉTER

La correspondance du palatin Pál Esterházy avec le Saint-Siège

Publication d'une source des archives du Vatican

Dans mon étude, je publie la correspondance entre le palatin (*Prorex*) Pál Esterházy d'un côté et du pape Innocent XI et son secrétaire d'Etat, Alderamo Cybo de l'autre. Les lettres – dont la plupart est conservée aux Archives Secrètes du Vatican – datent de la période de la reconquête de Buda (1685–1687). Le sujet principal de l'échange épistolaire est l'étandard militaire ottoman que les soldats hongrois avaient arraché aux Turcs et qu'Esterházy a envoyé au pape en offrande au nom de la Hongrie. Nous ne devons ni surestimer, ni sous-estimer l'importance de cet échange. Au 17e siècle, les palatins catholiques ont régulièrement correspondu avec les papes, avec les cardinaux neveux, et les nonces. Certes, l'intensité de ces échanges a accru lors du pontificat du pape Odescalchi, surtout après 1683. Le palatin n'était pas son seul correspondant : il était en relations avec l'archevêque d'Esztergom (primat de Hongrie) et avec d'autres magnats et prélats également. L'intérêt principal des documents ici présentés réside dans l'élaboration esthétique de leur rédaction, dans l'évocation de l'idéal du Royaume Apostolique de Hongrie (très populaire dans la seconde moitié du 17e siècle), ainsi que dans les allusions indirectes à la soi-disant Bulle Sylvestrienne – un diplôme que le pape Sylvestre II aurait envoyé au roi Saint-Étienne, en vérité un faux préparé au 17e siècle.

Keywords: 17th century, early modern papacy, secretary of state, early modern Hungary, ottoman wars, early modern diplomacy and representation.